

4. Ehorychev, A. O., Pentsyk, B. N., Bondarenko, K. A., Smyrnov, Yu. A. (2003), "Health of students from the point of view of professionalism", *Theory and practice of physical culture*, no. 2, pp. 53-56. [in Russian].
5. Melnychuk, I. (2012), "The urgency of the problem of forming a culture of healthcare in the process of training future specialists", *Scientific herald of Uzhgorod National University. Series: pedagogy, social work*. no. 24, pp. 101-104. [in Ukrainian].
6. Nikonova, V. G., Kalmanovich, V. L., Hayrullin, R. R. (2009), "Problems of harmonization and integration of spiritual and physical culture of students of high educational establishments in educational activity", *Theory and practice of physical culture*, no. 5, pp. 83-86. [in Russian].
7. Omelchenko, S. (2007), "Preparation of future teachers for solving unpredictable pedagogical situations", *Ridna shkola*, no. 7-8, pp. 22-23. [in Ukrainian].
8. Pohrebennyk, L. (2012), "Search for ways to optimize the process of physical education of students of high educational establishments", *Collection of scientific works Vinnitsa State Pedagogical University: Physical Culture, Sports and Health of the Nation*. no. 6, pp. 149-152. [in Ukrainian].

Кондес Т.В.
Університет економіки і права «Крок»
Матвієнко М.І.
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, (м. Київ),

ПОГЛЯДИ НА НАВЧАЛЬНІ НАПРЯМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО САМОСТІЙНОЇ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ .

У статті освітлено погляд на проблему підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів до самостійних раціональних дій в туристичних походах.

Ключові слова: фізична рекреація, рекреаційний туризм, спортивний туризм, самостійна діяльність, туризм, виховання, фізичне виховання.

Кондес Т.В. и Матвиенко М.И. Особенности подготовки учащихся к самостоятельной туристической деятельности. В статье освещены взгляды на проблему подготовки учащихся общеобразовательных учебных заведений к рациональным самостоятельным действиям в туристических походах.

Ключевые слова: физическая рекреация, рекреационный туризм, спортивный туризм, самостоятельная деятельность, туризм, воспитание, физическое воспитание.

Kondes T.V. and Matvienko M.I. Views on educational directions and features of preparing students for independent tourism activities. The article gives an overview of the problem of preparing students of general educational institutions for independent rational actions in tourist trips. The authors review the literary sources with the highlight of views of tourism specialists on the formation of skills and abilities for independent activities in tourism, the observation of students' knowledge necessary for practical application in the tourist trips, knowledge of safety rules and safety of handling in different situations of human being in the natural environment; the content of separate concepts and terms of tourism is disclosed and the essence of explanation of tourism specialists on forms and types of tourism is discussed. Classification and refinement of the purpose and objectives of tourist trips reveals the prospect of determining and developing the directions of training of students of general educational institutions for physical activity by means of tourism. The aspects mentioned in the article give the authors the basis for the theoretical substantiation of the following stages of methodical features of preparation of schoolchildren for tourist trips of various forms and types. The authors emphasize that one of the many ways of solving problems of low motivational level of children to exercise can be tourism: tourism as physical recreation and sports tourism in all traditional forms and species. Tourist activity is able to mobilize personal natural biological and psychological resources of a person, to encourage it to actively engage in physical activity in order to ensure their own vital activity, to mobilize the development of cognitive activity.

The application of the theoretical and methodological basis with the justification of the features and characteristics of educational processes will make possible to solve the problems of thorough preparation of students for tourist trips, the objective vision of the structure of such training, the conditions and factors of influence on the formation of the necessary skills and abilities.

Keywords: physical recreation, recreational tourism, sport tourism, independent activity, tourism, upbringing, physical education.

Вступ. В період стрімкого розвитку технологій та автоматизації праці внесок фізичної активності людини в прогрес економічних показників як результатів праці зменшується. Фізична активність людини в процесі виробничих алгоритмів, у вирішенні побутових життєвих проблем замінюється автоматизованими пристроями та технічними засобами. Такі аспекти лежать в основі зародження світоглядної позиції людини мінімізувати фізичну трудову діяльність і, таким чином, в процесі навчальної підготовки до праці суб'єктивно зменшується потреба в *необхідності* високого рівня фізичних кондицій. А *достатність* низького рівня фізичної підготовленості для ефективних трудових дій часто стає причиною зниження інтересу людини до високої фізичної активності як не актуальної для результатів труда або затвердження соціального статусу. Такі окремі світоглядні позиції здебільшого негативно впливають на формування мотивації до занять фізичними вправами, відставляють фізичну культуру і спорт в другоряддя питань та проблем формування гармонійно розвиненої людини як члена суспільства.

На фоні цих проблем, питання формування в свідомості людини актуальності високого рівня фізичної

підготовленості, усвідомлення нею необхідності підтримання систематичної та регулярної фізичної активності є актуальною проблемою суспільства. Така проблема ключовими моментами охоплює в першу чергу освітню галузь. Існування та розвиток цієї проблеми можна освітити найпримітивнішим узагальненим результатом спостереження за діяльністю дітей на перервах між навчальними заняттями. Все частіше і частіше можна спостерігати замість «галасливих» шкільних коридорів, де учні рухливо бавляться та грають, скупчення дітей, які зайняті віртуальними іграми на сучасних гаджетах. Існує версія, що для найбільш об'єктивного, предметного вивчення навколишнього світу дитина має практично пройти освоєння еволюційних історичних етапів: самостійно робити вироби з деревини або/та металу на уроках праці, самостійно (під керівництвом вчителя) здійснити експеримент на уроці фізики, під керівництвом вчителя самостійно досліджувати хімічні реакції, приймати участь у археологічних експедиціях для вивчення історії і т.д. В багатьох випадках зміст поняття «самостійно» в сучасній освіті зводиться до «самостійного» вивчення практичної діяльності в мережі інтернет.

Одним із багатьох шляхів вирішення цих проблем може виступати туризм: туризм як фізична рекреація і спортивний туризм в усіх традиційних формах та видах. Туристична діяльність здатна мобілізувати особистісні природні біологічні та психічні ресурси людини, спонукати її до фізичних активних дій щодо забезпечення власної життєдіяльності, мобілізувати розвиток пізнавальної активності.

Як зазначають В.Д. Дехтяр і Л.П. Сущенко: «На туристському маршруті в роботу утягуються всі основні групи м'язів кінцівок і тулуба. Винятково благотворно впливає туризм на серцево-судинну, дихальну і нервову системи. Тривале перебування в умовах походу сприяє загартуванню організму, підвищує його опірність зовнішнім впливам, різноманітним захворюванням». Автори наголошують, що в позитивному впливі на організм людини факторів природи в сполученні із загальнозміцнюючою м'язовою діяльністю полягає оздоровчий аспект туризму [2, с. 139].

Процес переключення людини з малорухливого способу життя до активної фізичної діяльності з можливими незапланованими труднощами подолання природних перешкод – це процес введення особи до стресової ситуації. Подолання психологічних труднощів, освоєння та сприйняття умов незвичного середовища вимагає від особи окремої готовності, сформованості окремих умінь та навичок. «Лише правильно організоване передпохідне тренування зробить подорож святом» - зазначають В.Д. Дехтяр і Л.П. Сущенко [2, с. 139].

Аспекти необхідності ретельної підготовки учнів до туристичних походів, структура такої підготовки, умови та фактори впливу на формування необхідних умінь та навичок вимагають застосування теоретичної та методичної бази з обґрунтуванням особливостей та характеристик виховних процесів.

Питання розробки та вдосконалення змісту, форм, засобів та методів фізичної культури школярів розглянуто у великій кількості робіт авторів науково-педагогічної літератури, психології, теорії та методики фізичного виховання і спорту: В.Г. Арєф'єва, Г.А. Єдинака (2001, 2007рр.); О.Д. Дубогай, Б.Шияна (2002); питання розробки та вдосконалення програм з фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах опубліковані в роботах: В.Л. Грубник (2007), С.М. Дятленка (2009), Т.С. Бондар (2009), Ю.В. Васькова (2008); особливості теорії і методики дитячого та юнацького спорту освітлено в роботах В.Л. Волкова (2002); місце та роль туристичної діяльності у фізичному вихованні учнів освітлено в роботах: В.Л. Дехтяра і Л.П. Сущенко, І.М. Рудь; ролі туризму у організації фізичної рекреації дітей присвячені окремі роботи: І.В. Лущика, Т.Ю. Круцевич, Г.Б. Безверхньої.

Незважаючи на велику кількість публікацій щодо дослідження проблем фізичної культури в загальноосвітніх середніх навчальних закладах, питання підготовки школярів до туристичної діяльності, місце туризму як фізичної рекреації, туризму як спортивної діяльності у фізичному вихованні учнів загальноосвітніх навчальних закладів та їх вплив на умови ефективного використання засобів і методів фізичної культури є актуальними і не розкриті в необхідному і достатньому обсязі.

Робота виконана відповідно до плану НДР університету економіки і права «Крок».

Формулювання цілей роботи. Метою дослідження було освітлення поглядів авторів педагогічної літератури, фахівців туристичної діяльності на теоретичну та методичну підготовку школярів до туристичних походів для підготовки та обґрунтування власних навчально-методичних матеріалів.

Основні завдання дослідження:

1.Провести аналіз педагогічної літератури, літератури з фізичної культури та інформації з мережі Інтернет щодо логічного вмісту термінів та понять галузі туризму.

2. Представити до обговорення проблемні питання практичної підготовки учнів до туристичних походів.

Результати дослідження Як наголошують Т.Ю. Круцевич і Г.В. Безверхня: «Підготовка до багатоденного походу вимагає пильної уваги. Треба пам'ятати, що навіть одна неврахована деталь може зіпсувати похід або змусити припинити його» [4, с. 222].

І.В. Лущик освітлює вимоги щодо підготовки до туристичного походу або екскурсії і укладає їх в ряд необхідних правил: «1) визначити основні завдання подорожі (вивчення історичного минулого, тваринного та рослинного світу свого краю; активний відпочинок та ін.) На період походу можна запланувати закріплення та поглиблення знань, що отримані у школі на уроках географії, біології, зоології, історії. 2) дібрати групу учасників, ураховуючи спільність інтересів, рівень фізичної підготовки, а також стан здоров'я учнів. 3) вирішити, де необхідно побувати; район і основні пункти маршруту визначаються залежно від завдань походу. 4) зібрати відомості про район подорожі, уточнити, чи придатний він для подорожі. 5) розробити маршрут, у якому уточнюється шлях групи та порядок відвідування намічених пунктів. 6) з'ясувати, скільки часу необхідно для подорожі (на пересування за маршрутом; краєзнавчу, суспільно-корисну роботу, відпочинок та ін.). 7) визначити, що необхідно взяти із собою; добираючи спорядження, урахувати час і тривалість походу; розподілити час і тривалість походу, клімат району, мету походу, розподілити спорядження між учасниками походу. 8) скласти кошторис подорожі, обов'язково врахувати витрати на спорядження, харчування та транспорт.» [3, с. 5].

Власний багатолітній педагогічний досвід авторів даної статті дозволяє стверджувати, що не тільки передпохідна

раціонально продумана підготовка до туристичних походів важлива та необхідна. Систематичне ретельне вивчення туристичного досвіду майстрів, освоєння теоретичних основ різних видів туризму, методичних аспектів підготовки та подолання природних перешкод, формування практичних умінь та навичок для виконання самостійних дій – це запорука безпеки життєдіяльності в поході та досягнення необхідних цілей. Особливою важливістю наповнюється рівень готовності до походу, якщо педагог є керівником дитячої туристичної групи. Такі аспекти спонукали авторів створити ряд публікацій з обґрунтуванням теоретичних і методичних особливостей процесу туристичної підготовки. А дана робота є частиною теоретичного обґрунтування наступних етапів освітлення методичних особливостей.

В будь-якому дослідженні об'єктів, явищ, процесів для предметного розв'язання питань з логічно вивіреними завданнями та алгоритмами вирішення виникає необхідність уточнення термінів і змісту понять.

Для повноти змісту та наближення до об'єктивності розуміння інформації, якою планується авторами даної роботи в подальших публікаціях обґрунтувати описові характеристики особливостей підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів до туристичних походів, нами схвалено як необхідність розкрити сутність окремих термінів і понять.

На початковому етапі розкриття тематики, в нашому баченні, стоїть завдання щодо розкриття змісту поняття «Туризм». На думку багатьох фахівців, слово «туризм» може приймати різне значення. В узагальненому образі, як зазначає В.Д. Дехтяр, «Слово «туризм» означає прогулянку, подорож» [1, с. 135].

До якої саме подорожі, або прогулянки слід готувати теоретичний і методичний матеріал, щоб у результаті отримати практичну готовність, компетентність керівника групи, інструкторів, дітей, або інших учасників до туристичної діяльності? На які саме уміння та навички слід спрямувати формуючі процеси майбутніх методичних розробок для забезпечення компетентних дій дітей у туристичних походах? Які саме знання мають освоїти учасники туристичної діяльності? Яку саме інформацію необхідно систематизувати авторам теоретичних розробок для формування високого рівня компетентності учасників туристичної діяльності? Відповіді на такі та багато інших питань пріоритетності освоєння знань та організації навчально-виховних процесів підготовки навчально-методичної літератури – це запорука ефективності обраних напрямів, необхідних методів та засобів.

В.Д. Дехтяр і Л.П. Сущенко характеризують засоби туризму як «прогулянки, екскурсії, походи й мандрівки, туристичні зльоти й змагання, комплексні тури, збори з видів туризму, туристичні розваги й активний відпочинок, туристські експедиції, туристське краєзнавство т.п.» [2, с. 137]. Автори здійснюють класифікацію типів туризму за цільовими функціями, мотивами та результатами діяльності. Виокремлюють: 1. *Спортивний туризм* як удосконалення всього комплексу знань, умінь та навичок, які необхідні для безпечного пересування людини по пересіченій місцевості й удосконалення фізичної підготовки для подолання складного природнього рельєфу; 2. *Рекреаційний туризм*, як туризм активного, оздоровчого відпочинку для відновлення фізичних і психічних сил; 3. *Реабілітаційний туризм*, як використання необхідних кліматичних умов різних місць перебування, джерел, дозованих навантажень при прогулянках з метою лікування визначених захворювань засобами туризму; 4. *Професійно-прикладний туризм*, як удосконалення професійних знань, умінь, навичок подолання природних перешкод в умовах професійної діяльності (геологи, географи та ін.) [2, с. 141]. Види туризму, на думку фахівців [1, с. 141], слід класифікувати за характером туристського маршруту: «пішохідний, лижний, гірський, водний (плоти, гребні судна), велосипедний, авто-мото, спелео, парусний». Такі види туризму, за ствердженням авторів, віднесені до класифікаційних характеристик спортивного туризму.

І.М. Рудев розкриває класифікацію змісту дистанцій у різних видах спортивного туризму: 1. *Пішохідний туризм* («смуга перешкод»; «крос-похід»; «рятувальні роботи») [7, с. 25]; 2. *Туристичне орієнтування* (орієнтування на місцевості як сукупність дій по визначенню свого положення, місця перебування серед оточуючих об'єктів або орієнтирів, сторін горизонту, напрямків руху та достатньо точному дотриманні цього напрямку) [7, с. 49]; 3. *Велосипедний туризм* (проходження дистанцій, які прокладені як по дорогам з твердим або ґрунтовим покриттям, так і на пересіченій місцевості з природними та штучними перешкодами, а також у виконанні спеціальних додаткових етапів) [7, с. 50]; 4. *Гірський туризм* (подолання дистанцій, які прокладені на ділянках гірського рельєфу або складаються з створених штучних перешкод, які імітують гірський рельєф, а також із їх комбінацій з використанням спеціального спорядження, яке полегшує та прискорює безпечне виконання поставлених суддівською колегією технічних та тактичних завдань) [7, с. 59]; 5. *Лижний туризм* (проходження на лижах дистанції з подоланням ділянок пересіченої місцевості та виконання спеціальних завдань) [7, с. 60]; 6. *Водний туризм* (подолання ділянки водного потоку (дистанції) з природними або штучними перешкодами та виконанні спеціальних завдань із загальної туристської підготовки) [7, с. 62]; 7. *Спелеотуризм* (проходження дистанцій, прокладених на природних ділянках скельного рельєфу або складених з штучних перешкод) [7, с. 67].

Розглядаючи спортивну діяльність як засіб підготовки особи до соціального буття направлену на позитивну динаміку змін моральних, духовних, психічних, фізичних якостей людини, можна розглядати спортивний туризм як засіб підготовки до майбутніх подорожей та туристичних походів. А з огляду на те, що описові характеристики особливостей підготовки учнів до туристичних походів передбачаються нами з обґрунтуванням методичних та теоретичних аспектів, виникає необхідність більш детально розкрити зміст термінів спортивного туризму.

І.М. Рудев освітлює класифікацію змагань із спортивного туризму. Автор розкриває сутність змагань з туристського багатоборства як відпрацювання практичних навичок подолання природних та штучних перешкод, з урахуванням техніки страхівки, самострахівки та безпеки на швидкість, в особистому або командному заліку, для виявлення найсильніших [7, с. 24].

В класифікації форм організації змагань зі спортивного туризму, науковець виділяє: *зльоти; першості; матчеві зустрічі; кубки* [7, с. 24].

Висновки Таким чином, з огляду на широкий діапазон можливостей, що відкриває для процесу розвитку особи заняття туризмом, така діяльність може реалізовувати потенціал педагогічних умов для всебічного гармонійного розвитку дитини. У туристичному поході реалізується потреба учнів у руховій активності, пізнавальні потреби (ознайомлення з

культурологічними, етнічними особливостями місцевості, вивчення географічних характеристик, історичних етапів території за маршрутом). У дітей формуються уміння та навички до самостійного забезпечення власного побуту та практичного використання знань з безпеки життєдіяльності (самостійне приготування їжі, розпалювання вогню, обладнання табору для відпочинку, розрахунок необхідного і достатнього раціону і т.д.). Під час подорожі у учнів виховується якість, що необхідні для колективних дій (розуміння необхідності допомогти товаришу, прислуховування до чужої думки, дисципліна виконання колективних рішень). Для ефективної дієвості вищезазначених виховних умов необхідно мати базову готовність дитячої групи до випробувань походу. Зважаючи на види, типи, форми подорожі, у кожному випадку окремо, організовується ретельна і детальна підготовка. До подорожі кожного виду діти мають освоїти знання як із загальних туристичних правил так і знання, уміння та навички окремих видів. Наприклад, учасник туристичної мандрівки на байдарках має знати правила поведінки на воді, вміння плавати та ін.; учаснику туристичного походу в гори необхідно мати уяву про пересування по схилах, правила постановки стопи по схилу, кут нахилу тулуба тощо; знання та уміння учасника лижного туристичного походу також мають свої особливості і т.д. В цьому та в багатьох інших аспектах проявляється необхідність врахування особливостей процесу навчальної підготовки. Врахування цих особливостей має бути ключовим моментом у виборі пріоритетності надання інформації для освоєння учнями знань та в методичній організації процесів формування туристичних умінь та навичок.

Література

1. Дегтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму : Навч. Посіб. Для закл.освіт. – К.: Наук.світ, 2003. – 203 с. – Бібліогр.: с. 200.
2. Дегтяр В.Д., Сущенко Л.П. Фізичне виховання студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавництво ПП «Екмо», 2005. – 214 с.
3. Лушчик І.В. З класом на природу! Командні ігри та конкурси. – Х. : Вид. група «Основа», 2011. – 207, [1] с. – (Серія «Позакласні заходи»).
4. Круцевич Т.Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : [навчальний посібник] / Т.Ю. Круцевич, Г.В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 248 с. : іл.. – Бібліогр.
5. Спортивний туризм. Правила. – К. : Федерація спортивного туризму України, 2001. – 137 с.
6. Спутник туриста / А.В. Бирюков, И.Я. Брауде, Б.Е. Владимирский и др.: сост. К.И. Вахлис. – К.: Здоровье, 1991. – 360 с.
7. Рудев І.М. Діяльність туристської самодіяльної організації [Навчальний посібник] /для студентів, магістрів, аспірантів, молодих викладачів, практиків туризму. – Київ.: Вид-во «Кутеп», 2009. – 356 с.
8. Gratton Ch., Jung B., Shibli S., Szemborska E., Taylor P., Zarzadzanie i marketing w kulturze i rekreacji : Wybrane zagadnienia. / Pod red. Bohdana Junga. – Warszawa: Semper. 1995. – 172 p.
9. Michuda Y. Sport marketing as a social phenomenon // Proceedings of Third Annual Congress of the European College of Sport Science. – Manchester, UK, 1998. – P. 374.
10. Chrominski Z. Test sprawnosci fizycznej //WF i Hig. Szkolna. – 1986. – 1. – S. 15 – 18.

References

- 1.Dehtyar V.D. (2003). Osnovy ozdorovcho-sportyvnoho turizmu : Navch. Posib. Dlya zakl.osvit. [Basics of Health-Sport Tourism] Kiev. Nauk. svit., 203 p.
- 2.Dehtyar V.D., Sushchenko L.P. (2005). Fizychnе vykhovannya studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. [Physical education of the students of the higher educational establishments]. Kiev. Publ. PP «Ekmо». 214 p.
- 3.Lushchik I.V. (2011). Z klasom na pryrodu! Komandni hry ta konkursy.[With a class in nature! Team games and contests]. Kharkiv. Publ. Group «Osnova». 207 p.
- 4.Krutsevych T.YU., Bezverkhnya H.V. (2010). Rekreatsiya u fizychniy kulturi riznykh hrup naseleння : [navch. pos.]. [Recreation in the physical culture of the different population groups]. Kiev. Publ. Olympic literature 248 p.
- 5.Sportyvnyy turizm. Pravyla. (2001). [Sport tourism. Rules]. Federation of sports tourism of Ukraine. Kyev. 137 p.
6. Biryukov A.V., Braude I.Ya., Vladimirskiy B.Ye. etc. (1991). Sputnik turista. [Sputnik of a tourist]. Kyev. Publ. Zdorovyе. 360 p.
7. Rudyev I.M. (2009). Diyalnist turystskoyi samodiyalnoyi orhanizatsiyi [Activities of tourist amateur organization]. Navchalnyy posibnyk. Kyev. Publ. Kutep. 356 p.
8. Gratton Ch., Jung B., Shibli S., Szemborska E., Taylor P. (Semper 1995) Zarzadzanie i marketing w kulturze i rekreacji. [Management and marketing in culture and recreation]. Wybrane zagadnienia. Pod red. Bohdana Junga. Warszawa. 172 p. (in Polish).
9. Michuda Y. (1998). Sport marketing as a social phenomenon. Proceedings of Third Annual Congress of the European College of Sport Science. Manchester, UK. P. 374.
10. Chrominski Z. (1986). Test sprawnosci fizycznej [Physical fitness test.]. WF i Hig. Szkolna. 1. Pp. 15-18. (in Polish).